

Historia jednego oczka

The story of one pond

Ewa MIŁACZEWSKA

ul. Cichociemnych 3 m 13, 03-984 Warszawa; e-mail: ewa.milaczewska@gmail.com

Abstract. Observations were carried out at an artificial pond localized in a garden plot in Wola Polska village in district Mińsk Mazowiecki, at the border of Wysoczyzna Kałuszyńska and Równina Wołomińska. The garden's pond is small with a surface of several square metres, sealed with a plastic foil. There are nearby flood-meadows, swamps, river Rządza with riparian forest, as well as pine forests on sand dunes. The garden's pond was made in 1999. The dragonfly observations were carried out in years 2003-2016. 28 species were recorded and 18 species laid eggs. The further 10 species were noted only ones or merely several times.

Key words: Odonata, artificial pond, Spreadwings *Lestes*, River Clubtail *Gomphus flavipes*

Wstęp

Oczko wodne na działce rekreacyjnej położonej na gruntach wsi Wola Polska (UTM EC49) w powiecie Mińsk Mazowiecki na granicy Wysoczyzny Kałuszyńskiej i Równiny Wołomińskiej (KONDRACKI 2002) powstało w roku 1999. Początkowo był to płytki, o maksymalnej głębokości około 60 cm zbiornik wodny uszczelniony folią – dla czystej zabawy nadaliśmy mu kształt Morza Kaspijskiego w skali 1:144 000 (Fot. 1). Całe nasze „morze” miało powierzchnię kilkunastu metrów kwadratowych.

Fot. 1 Oczko wodne podczas pierwszego napełniania wodą w 1999 r.

Photo 1 The garden's pond during the first filling with water in 1999

Fot. 2 Oczko całkowicie zarośnięte w 2007 r.

Photo 2 The pond – completely overgrown by vegetation in 2007

Posadziłam w nim grzybień biały *Nymphaea alba*, pałkę wąskolistną *Typha angustifolia*, jeżogłówkę gałęzistą *Sparganium erectum*, irysy żółte *Iris pseudacorus*, strzałkę wodną *Sagittaria sagittifolia* i wiele innych roślin nadwodnych i błotnych. W wodzie znalazła się też moczarka kanadyjska *Elodea canadensis* i rogatek sztywny *Ceratophyllum demersum*. Działka leży na zmeliorowanych wilgotnych łąkach, więc wiele roślin pojawiło się tu bez naszej ingerencji. Rośliny stopniowo zarastały całą powierzchnię i w roku 2007 nie było już widać lustra wody (Fot. 2). Nastąpiło też uszkodzenie folii, woda zaczęła uciekać w grunt i nie było już innego wyjścia, jak zrobić całkowitą przebudowę. Oczko zostało w końcu lata opróżnione z wody, wszystkie napotkane larwy ważek zostały czasowo umieszczone w pojemnikach z wodą i wyjętymi z oczka roślinami. Przebudowa oczka została udokumentowana zdjęciami (Fot. 3 i 4). Obecnie oczko jest znowu gęsto zarośnięte. Dokładniejszy opis jego historii można prześledzić na stronie internetowej http://staw.bieleccy.com.pl/str8_ewa_m_000.html.

Fot. 3 Oczko podczas przebudowy w 2007 r.
Photo 3 The pond during the rebuilding in 2007

Fot. 4 Oczko po napełnieniu wodą w 2007 r.
Photo 3 The pond after the filling with water in 2007

Początkowo oczko wodne miało stanowić wyłącznie element ozdobny, ale wkrótce okazało się, że skupia ono ogromną ilość zwierząt. Pierwsze pojawiły się pluskolce *Notonecta sp.*, nartniki *Gerris sp.* i pływak żółto-brzeżki *Dytiscus marginalis*. Później sprowadziły się do naszego oczka toniaki *Acilius sulcatus*, krętaki *Gyrinus natator*, a także płoszczyca *Nepa cinerea*. Wiosną zaczęły składać skrzek żaby trawne *Rana temporaria* i ropuchy szare *Bufo bufo*, później przyszły żaby wodne *Pelophylax esculentus* i traszki zwyczajne *Lissotriton vulgaris*. W okolicy widywałam często rzekotki drzewne *Hyla arborea*. Z gadów spotykałam jaszczurki zwinki *Lacerta agilis* i jaszczurki żyworodne *Zootoca vivipara* pomiędzy kamieniami na brzegu oczka. To był moment, w którym poczułam nieodpartą chęć dokumentowania całego tego świata i tak w 2002 r. zaczęła się moja przygoda z ważkami. Początkowo tylko je obserwowałam, ale już rok później zaczęłam fotografować i robić notatki. Podczas oznaczania gatunków posługiwałam się pracami ASKEWA (2004), DIKSTRY i LEWINGTONA (2006) oraz WENDZONKI (2004).

Obserwacje

W okresie 2003–2016 zaobserwowałam 28 gatunków ważek. Większość z nich pojawiała się co roku i czyniła próby zasiedlenia tego małego akwenu. Pierwsze, już w maju 2003 r. pojawiły się ważki *Libellula* LINNAEUS 1758, były to ważki płaskobrzucha *Libellula depressa* L. 1758 i czteroplama *L. quadrimaculata* L. 1758. Samce chętnie siadały na roślinach nadbrzeż-

nych zajmując je jako stanowiska obserwacyjne w oczekiwaniu na samice. Korzystały też z wbitych w brzeg tyczek bambusowych, na których stanowiły wdzięczny obiekt fotografii. Widywałam zarówno formę typową *L. quadrimaculata*, jak też formę *praenubia*. Oba gatunki łączyły się w pary i samice składały jaja pod nadzorem samców, zrzucając je na powierzchnię wody i rośliny wynurzone. Oczko jest niewielkie i w zasadzie całe stanowi obszar patrolowany przez jednego samca. Tak więc wielokrotnie każdego dnia mogłam obserwować walki pomiędzy samcami. Oba gatunki przechodziły pełen rozwój, widywałam ich larwy i wylinki.

Latem 2003 r. pojawiły się żagnice sine *Aeshna cyanea* (MÜLLER, 1764) i to od razu zaobserwowałam przeobrażające się osobniki, co świadczy, że zasiedliły zbiornik już wcześniej, zapewne wkrótce po założeniu oczka wodnego. Zauważyłam też różne szablaki *Sympetrum* NEWMAN, 1833. W marcu 2006 roku wyłowiłam z częściowo jeszcze zamrożonego oczka nieco moczarki kanadyjskiej wraz z larwami *Coenagrion puella* (LINNAEUS, 1758) i wykonałam im serię zdjęć, między innymi podczas spożywania larwy jętki Ephemeroptera. Wszystkie dostrzeżone gatunki ważek przedstawia Tabela 1.

Spośród zarejestrowanych 28 gatunków 18 czyniło próby zasiedlenia zbiornika. Wykazywały zachowania terytorialne, kopulowały, składały jaja do wody lub na nadbrzeżne i wynurzone z wody rośliny. Pojawiały się ich larwy i obserwowałam wylinki. Niestety oznaczanie larw i wylinek przerosło moje umiejętności i byłam w stanie je oznaczyć na ogół tylko obserwując proces przeobrażenia. Najwięcej udało mi się zebrać wylinek *A. cyanea*, których co roku było bardzo dużo. Na kilkunastu metrach kwadratowych zbiornika do tego etapu życia dorastało ponad 30 osobników – maksymalnie zebrałam 37 wylinek, a pewnie było ich więcej, bo na działce bywałam głównie w weekendy. Podczas przebudowy oczka widziałam też larwy *Aeshna mixta* LATREILLE, 1805, wyraźnie mniejsze od larw *A. cyanea* i co najmniej jedną larwę *A. grandis*.

Osobną grupę stanowi rodzaj pałątki *Lestes* LEACH, 1815, który nad oczkiem stawiał się w komplecie. Początkowo w 2004 r. były to tylko *Lestes sponsa* (HANSEMAN, 1823) i *L. dryas* KIRBY, 1890, ale już w następnym roku zjawyły się wszystkie nasze krajowe pałątki. *L. barbarus* (FARBRICIUS, 1798) i *L. dryas* zanikły już w 2007 roku, co mogło być związane z wysychaniem okolicznych łąk lub przebudową oczka, bo obie te przyczyny pojawiły się jednocześnie.

Oprócz gatunków, które występowały tu stale spotykałam też gatunki zaleciałe. Kilkanaście razy *Calopteryx splendens* (HARRIS, 1782), które przylatywały znad rzeki Rządzy odległej o około 500 m w linii prostej, lub znad rowów melioracyjnych odprowadzających do rzeki wodę z pobliskich łąk. Kilka razy widziałam też *C. virgo* (LINNAEUS, 1758), a jeden raz w 2005 roku samicę *Platycnemis pennipes* (PALLAS, 1771) – również zaleciałe znad rzeki. Dwa razy spotkałam w latach 2007 i 2009 pojedyncze *Ischnura elegans*, których nie widziałam nigdzie w najbliższej okolicy. Jeden raz w 2011 roku pojawił się samiec *Aeshna affinis* VANDER LINDEN, 1820, który odwiedził naszą działkę na krótko i najwyraźniej zajęty był polowaniem latając w tę i z powrotem dość nisko nad ziemią. 13. sierpnia 2006 roku udało mi się sfotografować na liściu grzybienia składającą jaja samicę *A. juncea* (LINNAEUS, 1758), długo nie wiedziałam skąd mogła się tu wziąć, aż po latach stwierdziłam obecność licznej populacji nad leśnym jeziorkiem otoczonym bagnem, położonym około 1,5 km od działki. Zapewne samica ta wywędrowała stamtąd w poszukiwaniu nowego miejsca rozrodu. Efektów składania jaj nie udało mi się zaobserwować.

Pojedyncze osobniki rodzaju *Orthetrum* NEWMAN, 1833 pojawiły się w latach 2005 i 2006. Były to *O. cancellatum* (LINNAEUS, 1758) – samotna samica siadająca na kretowiskach

● – zachowania rozrodcze, + – gatunki zarejestrowane, ■ – gatunki zalecane, □ – okres przebudowy oczka

● – breeding behaviour, + – observed species, ■ – migrating species, □ – rebuilding of the pond

[illegible]

w pobliżu oczka wodnego, której bez kłopotu zrobiłam kilkanaście zdjęć i która pozwoliła „namówić” się na wejście na moją rękę. *O. cancellatum* widywałam niejednokrotnie w lesie w pobliżu działki. W tym samym roku zrobiłam zdjęcie samotnego samca *O. coerulescens* (Fabricius, 1798) siedzącego na pędzie kwiatowym irysa syberyjskiego nad oczkiem wodnym. Niestety podczas fotografowania ważkę spłoszyłam i nigdy już nie wróciła. Podejrzewam, że zaleciała znad pobliskich rowów melioracyjnych. Kolejna lecicha *O. albistylum* (SELYS, 1848) spędziła w ogrodzie nieco więcej czasu. Była to polująca samica, której również zdołałam zrobić serię zdjęć.

Największą niespodzianką było spotkanie 1. sierpnia 2004 roku samicy gadziogłówki żółtonogiej *Gomphus flavipes* (CHARPENTIER, 1825) żyjącej w dolinach dużych rzek nizinnych (BERNARD i in. 2009). Samica ta siedziała na kożuchu glonów, a właściwie już topiła się w wodzie. Ledwo żyła. Wyjęłam ją z wody i posadziłam na trawie, żeby wyschła, ale widać było, że jej sytuacja życiowa pogarsza się z każdą chwilą. Przyleciała nad nasze oczko wodne nie bardzo wiadomo skąd. W pobliżu (ok. 500 m) przepływa Rządza – ale jest to mała rzeczka, w dodatku w swym górnym biegu. Do Wisły jest stąd w linii prostej około 40 kilometrów, podobnie do Bugu – stąd nie oczekuję powtórzenia takiego spotkania.

Obserwacje prowadzone przez 14 lat nad tak małym zbiornikiem pozwoliły na stwierdzenie, które gatunki czyniły próby zasiedlenia go, którym się to udało, a które występując w okolicy odwiedzały go prawdopodobnie w poszukiwaniu nowych siedlisk. Wszystkie wymienione w tabeli i tekście ważki zostały sfotografowane, a ich zdjęcia przedstawiłam na stronach poświęconych gatunkom i etapom życia oraz zachowaniom rozrodczym ważek na prowadzonej przeze mnie stronie www.wazki.pl.

Piśmiennictwo

- ASKEW R.R. 2004. The Dragonflies of Europe. Revised edition. Harley Books. Colchester, Essex.
- BERNARD R., BUCZYŃSKI P., TOŃCZYK G., WENDZONKA J. 2009. Atlas rozmieszczenia ważek (Odonata) w Polsce. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- DIJKSTRA K.-D., LEWINGTON R., 2006. Field Guide to the Dragonflies of Britain and Europe. British Wildlife Publishing. Gillingham. Dorset.
- KONDRACKI J. 2002. Geografia regionalna Polski. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- WENDZONKA J. 2004. Klucz do oznaczania dorosłych ważek (Odonata) Polski. Determination key to the imagines of Polish dragonflies (Odonata). Odonatrix 1(supl.1): 1–12